

3. Pannonort P. *Город Рай*. // *ACTABALTICO.- Slavica.-Białystok, 1969- Т. 6. – с.175-179.*
4. Цинкаловський О. *СтараВолинь і ВолинськеПолісся*. – Т. 2. – *Вінніпег-Канада, 1986. – с. 568-569.*
5. Златогорський О., Демедюк С. *ДослідженняШацького городища на Волині в 2009 році*. // *Минуле і сучаснеВолині та Полісся. Сторінки історії Камінь-Каширицини. Науковийзбірник. – Випуск 37. – Луцьк, 2010. – с.245-250.*
6. CzarneckiW. *RozwójściosadniczejziemiChełmskiejwlatach 1451-1510* // *RocznikChełmski. - T.V. –Chelm, 1999.- s.40-41.*
7. Гіль А. *Холмська православна єпархія до 1596 року*. – Т. III. – *Люблін-Холм, 1999. – с. 150-151.*
8. *Акты издаваемые Виленскойкоммиссиею для разбору древних актов.* - Т. XXVII. – *Акты Холмского гродского суда. – Вильна, 1900. – с. XCII.*
9. CzarneckiW. *RozwójściosadniczejziemiChełmskiejwlatach 1451-1510* // *RocznikChełmski. - T.V. –Chelm, 1999.- s.40-41.*
10. *Архів Скарбу Коронного. ASKLVIR5, k. 14 v – 15.*
11. *Ресстр податків встановлених згідно ухвали Кошицького сейму, що зібрані зусиллями шляхетного Петра Марчиновського, тисяцького Белза і збирача земель Белзької і Холмської.* – с. 540.
12. *Ресстрдодаткових податків зібраних згідноПетриковськоїухвали збирачем Холмського округу Домініком після свята Альберта в році Божому 1564.* – с. 338.
13. *Архив Юго-Западной России издаваемый для разбора древних актов. Люстрация Любомльськогостароства 1564 г.* – Ч.VII. – Т.II. – *Киев, 1890. – с. 327, 348.*
14. *Жерела до історії України-Руси. Люстрація королівщин в Руських землях корони з 1570 року.* – Т.VII. – *Львів, 1903. – с. 34.*
15. *ArchiwumPaństwowe w Lublinie, zesp. 9; KsięgiGrodskieChełmskie. Zapisy, sygn.12, s. 486.*
16. *Акты издаваемые Виленскойкоммиссиею для разбору древних актов.* - Т. XIII. – *Акты Холмского гродского суда. – Вильна, 1896. – с. LXV.*
17. Гіль А. *Холмська православна єпархія до 1596 року*. – Т. III. – *Люблін-Холм, 1999. – с. 157.*
18. *Холмская церковная жизнь.* - 1/1906. - №6. - с. 333.
19. *НМ у Львові. Відділ рукописів і стародруків. Р.кл-114, к. 126-127 v.*
20. *Бобрік Вітольд. Розміщення престолу в уніатських церквах і практика обходу під час літургії в межах Кашигородського, Любомльського і Ратнівського деканатів // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Матеріали X Міжнародної наукової конференції.* - м. Луцьк, 17-19. вересня 2003р. – Луцьк, 2003.- С.192-193.
21. *ДАЖО. Ф.1. оп.1. сп. 376 (505), с. 309.*
22. *ЦДІАКУ. Ф. 442, оп. 815. спр.508, арк. 3 зв.*
23. *ДАВО Ф. 35, оп. 5, спр. 14, арк. 65. Клірова відомість Воскресенської церкви за 1813 рік.*
24. *ДАВО Ф. 35, оп. 5, спр. 77, арк. 543-546. Клірові відомості Вознесенської церкви за 1900 р.; ДАВО Ф. 35, оп. 5, спр. 67.*
25. *ДАВО Ф.35, оп. 5, спр. 48, арк. 462-465; ДАВО Ф. 35, оп. 5, спр. 88, арк. 1256-1263.*
26. *Тучемський М. По глухих закутках Волинського Полісся.* - Вид. 2-ге. – Луцьк, 2007. – С. 31-33.
27. *Шестакова Н. Олександр Цинкаловський та архів історії унії. // Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації. – Матеріали V наукової конференції.* – Луцьк, 1998. – С.33.
28. *ДАВО. Хронологічні рамки окупації німецько-фашистськими загарбниками міст і сіл Волині у роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945-х рр.* – Луцьк, 1999. - С. 38; Р – 66, оп. 4, спр. 13, арк. 86.
29. *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ.* – Київ, 1947. – С. 53.
30. *Антонюк Я. Трагедія руйнації храмів. Волинська область. XX століття.* – Луцьк, 2014. – С. 257.
31. *Охріменко Г. Населення Волині та Волинського Полісся в праісторичні часи.* – Луцьк, 2003. – С. 198.
32. *Campe P. DieKirchenglockenLettlandsvonältesterZeitanbiszumJahre 1860 undihreGiesser, in: ActaUniversitatislatviensis: Architectorumordinisseries, Том 1. - Riga, 1930. - S. 80, 82.*

**Григорій ОХРИМЕНКО, Ігор МАРКУС,
Тетяна СТРЕМЕНЮК, Олександр МАТЕЙЧУК (Луцьк)**

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТУРІЙСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Поліський край – загадковий. Не дивлячись на зусилля археологів багатьох поколінь (Володимир Антонович, Федір Штенгель, Олександр Цинкаловський, Микола Біляшівський, Людвік та Ірена Савицькі, Юрій Кухаренко, Ірина Русанова, Ігор Свешніков, Володимир Ісаєнко, Леонід Мацкевий, Леонід Залізник, Віталій Конопля), його давня історія залишається мало відомою, пам'ятки – фрагментарно вивченими.

Турійський район знаходиться не в дуже пониженій зоні, має ґрунти різної якості. Зокрема, цей

регіон був досить придатним для ранніх слов'ян. Так, поблизу сіл Мировичі, Дуліби, Туричани виявлено їх поселення. Біля населених пунктів Городилець, Торговище, Турійськ, Ружин відомі кургани і городища, переважно, періоду давньої Русі. Останнє з перерахованих сіл захоплено оспіване Григорієм Олександровичем Гуртовим як відома місцевість козацького часу. Мало, на жаль, відомо про первісні пам'ятки району. Хоча, безперечно, вони є (пам'ятки мезоліту, неоліту, енеоліту, доби бронзи). Але для їх дослідження необхідні широкомасштабні археологічні експедиції. Гідроніми і топоніми району доносять до нас особливості романтичної давнини – Турія, Сріблянка, Туричани, Туропин, Осереби, Селець... Спільними зусиллями краєзнавців, вчителів історії, фахівців спробуємо відтворити неповторне минуле краю.

с. Бобли

На північ від села – група курганів. Біля них знайдено вістря списа давньоруського часу.

Література:

1. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.
2. Кучинко М. М. Новые данные к археологической карте Волини // Археологические исследования на Украине в 1978 – 1979 гг. Тезисы докладов XVIII конференции Института археологии АН УССР. – Днепропетровск, 1980. – С. 162.
3. Fitńke J. Badania archeologiczne w Gorodku, pow. Łuck // Światowit. – 1936 – 1937. – Т. XVII. – С. 333-340.

с. Вербично

Двошарове поселення епох енеоліту і бронзи знаходиться за 1,5 км на південний-схід від села (урочище «Ганцева гора») на острівному підвищенні правого берега безіменного струмка, що впадає в річку Сріблянку (правостороння притока р. Турії).

Територія пам'ятки займає площу близько 1 га і розташована на підвищенні висотою 7–12 м над рівнем заплави. Вона відкрита і обстежена В. М. Коноплею в 1986 р. Зібрані фрагменти кераміки, просвердлені сокири з каменю, крем'яні знаряддя і відходи від виробництва належать до культур лійчастого посуду та тшинецько-комарівської.

Література:

1. Конопля В. М. Звіт з роботи Волинської археологічної розвідкової експедиції 1986 р. – Архів Інституту суспільних наук АНУ (Львів).
2. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 154.
3. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 225.

с. Гайки

На лівому березі р. Турія знайдено горщик з мідними і срібними монетами XVII ст. Виявлено всього 718 одиниць, серед них півтораки Сигізмунда III, соліди Яна Казимира, гданські орти та ін.

Література:

1. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 154.
2. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 225.
3. Фонди Волинського краєзнавчого музею (Луцьк).

с. Городилець

У селі біля церкви є три кургани невизначеного часу.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Волинской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 56.
2. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.
3. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 147–148, 154.
4. Охріменко Г. В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 225.

с. Дуліби

На похилому березі р. Турія – слов'янське поселення другої половини I тисячоліття н. е., відкрите в 1967 р. І. Русановою. На північний схід від села, на лівому березі Турії – невелике чотирикутне городище невизначеного часу, обстежене в 1956 р. Ю. Кухаренком. На правому березі – два давньоруські кургани. Один був розкопаний, з нього походить кераміка та залізне вістря списа.

Література:

1. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. Е1-25. – С. 44.
2. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.
3. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 154.
4. Охріменко Г. В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 225.
5. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 144.

с. Кустичі

На правому березі р. Турія – ранньослов'янське поселення, відкрите в 1967 р. І. Русановою. Зібрана кераміка VI–VII ст.

Література:

1. Баран В. Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 198.
2. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 154.
3. Охріменко Г. В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 225.
4. Русанова И. П. Карта распространения памятников типа Корчак (VI – VII вв. н. э.) // Древние славяне и их соседи. – М.: Наука, 1970. – С. 85.
5. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. Е1-25. – С. 44.

с. Милянєвичі

На території села в торфовищі знайдено два бронзові браслети зі спіральними щитками на кінцях; О. Цинкаловський відносить їх до ранньозалізного віку. Також виявлені сліди поселення римського часу із залишками ремісничого виробництва. Поблизу села, на пагорбі серед боліт, в урочищі «Замчище» – городище давньоруського часу. За 2 км на захід від села – курганний могильник з 10 насипів, ймовірно, давньоруського часу; п'ять курганів досягають 2 м висоти. У розкопаному кургані виявлено сліди кострища, кальциновані кістки, уламки ліпного і гончарного посуду та залізний ніжик. На території села випадково знайдено залізне вістря списа давньоруського часу.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 56.
2. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.
3. Русанова И. П. Раскопки курганов на Волини // АО 1969 г. – М., 1970. – С. 279.
4. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. Е1-25. – С. 44–45.
5. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 100 – 101, 56, 153.
6. Olechnowicz W. Cmentarzysko w Nowosiołkach, pow. włodzimierski, gub. wołyńska // Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. – Kraków, 1902. – Т. VI. – S. 107.

с. Мировичі

На лівому березі р. Турія – ранньослов'янське поселення VI–VII ст. і селище часів Київської Русі, обстежене в 1967 р. І. Русановою.

Література:

1. Баран В. Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 201.
2. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 154.
3. Охріменко Г. В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури).

Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 225.

4. Русанова И. П. Карта распространения памятников типа Корчак (VI – VII вв. н. э.) // Древние славяне и их соседи. – М., Наука. 1970. – С. 96.

5. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. Е1-25. – С. 44.

с. Новий Двір

За селом, на болотистій місцевості – давньоруське городище, обстежене в 30-х рр. О. Цинкаловським. Пам'ятка відноситься до переліку археологічних об'єктів під охороною держави.

Література:

1. Дані рятувальної археологічної служби Волинської області.

2. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.

3. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури).

Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 225.

4. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 187.

с. Новосілки

Поблизу села – три кургани.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Вольнской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 60.

2. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.

3. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.

4. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури).

Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.

с. Перевали

Біля села – залишки неолітичної стоянки. Знайдено крем'яну клиноподібну сокиру, а також крем'яне вістря списа городоцько-здовбицької культури. На західній околиці села є дві групи курганів, перша складається з двох, а друга – з чотирьох насипів. У розкопаних у 1938 р. двох курганах виявлено рештки тіло спальних поховань.

Література:

1. Кухаренко Ю. В. Первобытные памятники на территории Полесья // САИ. – 1962. – Вып. Б1-18. – С. 22.

2. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.

3. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.

4. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури).

Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.

5. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. Е1-25. – С. 44.

6. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 55.

с. Ружин

Біля села – два кургани і невідоме городище, назване Батарей.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Вольнской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 56.

2. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.

3. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.

4. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури).

Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.

с. Соловичі

На території села – знахідки давньоруського часу.

Література:

1. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.
2. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.

с. Торговище

На полі, в напрямку до села Перевали – чотири кургани. На території села – випадкові знахідки залізних сокир, вістрів списів та кераміки часів Київської Русі.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Волинской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 56.
2. Кухаренко Ю. В. Средневековые памятники Полесья // САИ. – 1961. – Вып. Е1-57. – С. 33.
3. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.
4. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.
5. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 163.

с. Туричани

На правому березі р. Турія – ранньослов'янське поселення розміром 60х300 м, відкрите в 1967 р. І. Русановою. У західній частині селища знайдена ліпна кераміка корчацького типу, а в східній частині – пізніша кераміка типу Луки Райковецької. На полях за селом було два кургани, розкопані наприкінці XIX ст. В урочищі «Грядівщина» – селище давньоруського часу.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Волинской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 60.
2. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.
3. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.
4. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. Е1-25. – С. 44.
5. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 163.

с. Туричани-2

В північній частині села, за повідомленням Василя Григоровича Тарасюка (колишнього жителя цього села), збереглася стародавня могила. В 50-х роках минулого століття її розміри були близько 5-6 м шириною і близько 2 м висотою (судячи з розмірів, це міг бути курган давньоруського часу). На сьогодні на подвір'ї нині покійного Олексюка Віталія Андрійовича залишився невеликий пагорб.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Волинской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 60.
2. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.
3. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.
4. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. Е1-25. – С. 44.
5. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 163.

сmt Турійськ

На лівому березі р. Турії, на підвищенні серед боліт – кругле городище діаметром 100 м. На ньому знайдено кераміку, вироби із заліза, скла, бронзові і срібні прикраси давньоруського часу X–XIV ст.

Перша літописна згадка про Турійськ належить до 1097 р. у зв'язку з Любецьким з'їздом князів. На території селища знайдено скарб срібних гривен, ручка від меча з срібною інкрустацією, бронзові іконки, хрестики-енколпіони.

Література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 60.
2. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 155.
3. Охріменко Г. В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 226.
4. Русанова И. П. Славянские древности VI-IX вв. между Днестром и Западным Бугом // САИ. – 1973. – Вып. ЕІ-25. – С. 44.
5. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich / Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 163.
6. Полное собрание русских летописей. Ипатьевская летопись. – М.: Изд-во восточной литературы, 1962. – Т. 2. – С. 242.
7. Раппопорт П. А. Военное зодчество западнорусских земель X – XIV вв. // Материалы и исследования по археологии СССР. – Л.: Наука, 1967. – № 14. – С. 45.
8. Jakimowicz R. Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczy Pospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich / Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1924. – Т. IX. – S. 145, 163.

**Григорій ОХРИМЕНКО, Сергій БУБАЛО,
Світлана ЛОКАЙЧУК, Наталія СКЛЯРЕНКО (Луцьк)**

КУЛЬТУРА НОУА НА ПІВДЕННІЙ ВОЛИНІ

Культура Ноуа розвинулася в Подністорів'ї як результат міграції групи населення з території Румунії приблизно в XV ст. до н. е. Успіхи в господарстві, особливо у виробництві бронзових знарядь та прикрас, участь у широкомасштабному обміні виробами призводять до поширення впливу цього населення на суміжні території. Зокрема, простежуються активні зв'язки з комарівською та тшинецькою культурами на Волині, сабатинівською та бабинською Північного Причорномор'я, з'являються синкретичні керамічні вироби. Все це особливо наочно видно в поховальних пам'ятках, виявлених поблизу Львова (Звенигород) (рис. 3: 5-9), Нетішина (р. Горинь) (рис. 3:4), Войцехівки (р. Случ) (рис. 1:3; рис. 2), Дубно, Івання (р. Іква) (рис. 3:10; рис. 6; рис. 7). Окрім того, бронзові вироби та скарби з'являються в різних місцях на півдні Волинської височини.

Наприкінці доби бронзи на землях між Прутом і Дністром з'являються групи з рисами культури Ноуа. «Ноалізований» стиль поширився потім на північ (білопотоцька група, поселення Магала). Велике значення у творенні культури Ноуа (КН) на теренах України, імовірно, належить впливам культури Монтеору, багатоваликової кераміки та інших степових культур. Відомими пам'ятками КН є Острівець на Прикарпатті, Магала на Буковині, Бовшев поблизу Рогатина (рис. 4:2), Стецівка, Лоїв, Городниця. Пам'ятки цієї культури відкрито також у Румунії та Молдові (рис. 4). Дослідженням КН у свій час займалися А. Мілюкова, Г. Смірнова, Е. Балагурі.

Культура Ноуа, як вважає Л. Крушельницька, підтримувала стосунки з сабатинівським населенням, особливо з її металургійними осередками – красноаяцьким та дремайлівським. Очевидно, були зв'язки з осередками Карпатської уголовини горизонту Форро, Опалій [Крушельницька 2006]. Так, КН відіграла значну роль у поширенні здобутків культур Карпатської уголовини та Причорномор'я, тобто була ніби сполучною ланкою між ними. Л. Крушельницька та Е. М. Клосінська заперечують широкий ареал впливу КН, наприклад, аж до Волині, верхів'їв Дністра. Це населення зводило стовпові житла («ліплянки») та напівземлянки. Поселення часто розташовані поблизу джерел [Клосінська 2008: 93-96].

Л. Крушельницька припускає, що «окремі групи комарівського населення могли переселятися в північні райони, витіснені в XIII–XII ст. до н. е. з Наддністрянщини племенами культури Ноа» [Крушельницька 1976: 17]. Проте це був імовірний шлях конфронтації. Мабуть, мали місце й інші варіанти співіснування, внаслідок якого з'явилися змішані матеріальні комплекси (комарівської культури (КК) та КН), до яких дослідниця відносить Заліски [Крушельницька 1972: 33], Звенигород Львівської, Дубно, Верба, Костянець Рівненської, Колосівка (Войцехівка) Житомирської, Лепесівка, Коритне Хмельницької